

דבר העורכות

על רקע התהפוכות הדרמטיות – הפוליטיות, הכלכליות, החברתיות וכמובן הביטחוניות – שחוה החברה הישראלית בשנים האחרונות, כל נושא אחר נראה פחות רלוונטי. ובכל זאת, לא ניתן לעסוק רק ב"כאן ועכשיו", ואנחנו עושות מאמצים לפנות מקום, לצד הנושאים ה"חמים", גם למאמרים שעוסקים בנושאים אחרים, החשובים מבחינה מחקרית. גיליון זה משקף תמהיל כזה.

מדור קריאות הכיוון, שמעצם הגדרתו מעודד התייחסויות למציאות הנוכחית, כולל שתי מסות שעוסקות בהיבטים ייחודיים של מלחמת "חרבות ברזל". הראשונה, "תגובתה של הצינונות הדתית החרדית-לאומית למלחמת אוקטובר 2023" (גרינבלום), והשנייה, "שיח הכישלון כמנגנון ארגוני לריכוך אחריות מפקדים" (פדן). מלבדן כולל המדור ארבע מסות המנסות לפענח – מנקודות מבט שונות ובעזרת מגוון שיטות מחקר – את המקום שתופסת כיום התקווה הציבורית הישראלית, על רקע נסיבות הזמן והצפי לעתיד (גבעוני, עווד לשם, רותם לשם והרמן ואחרים).

מדור המאמרים מכיל שלושה מקבצים. הראשון כולל שלושה מאמרים המשלימים את מקבץ המחאה ב-2023 נגד ההפיכה המשטרית (גיליון מס' 5): המאמר "השֵׁלֵט אמר את דברו: שלטי מחאה ביצירה עצמית והדינמיקה החברתית-פוליטית המבוטאת בנוף הלשוני של הפגנות" (איילי וקטקו איילי) בוחן את מאפייני השלטים במחאה באמצעות ניתוח סמיוטי, תקשורתי וחזותי. המאמר מלמד כי השלטים מבטאים בעיקר עמדות אישיות, אך בו בזמן מדגישים את הסולידריות ביניהם באמצעות התבססותם על ידע תרבותי המשותף למשתתפי המחאה. המאמר "המשבר החברתי-פוליטי ומחאת 2023: בראי היחסים בין מפלגות פוליטיות ותנועות חברתיות" (רון־אל) מסביר את המחאה כתולדה של שקיעת המפלגות כמנגנון דמוקרטי מרכזי. אך בעוד בשמאל עדיין ישנה הפרדה בין המפלגות לתנועות, בימין מתקיימים עירוב וטשטוש גבולות בין התשתית התנועתית למערך הפוליטי-מפלגתי. ולבסוף, המאמר "טכנולוגיות חדשות ומחאות חברתיות: מקרה הבוחן של השימוש בטכנולוגיות במחאה בישראל 2023" (בר־גיל) בוחן, על בסיס הספרות המחקרית הקיימת בנושא וניתוח הכלים הטכנולוגיים שהופעלו בשטח, את היתרונות, האתגרים והסיכונים שיש בטכנולוגיות החדשות.

המקבץ השני כולל שלושה מאמרים שמתמקדים בחקר הקולנוע, ועוסקים בזהות הלאומית הציונית מבעד לעדשות שונות, המקבלות כולן משנה תוקף לאחר אירועי שבעה באוקטובר 2023. המאמר "היהדות שאחרי הציונות: בין מקום בגן עדן לאגדת חורבן" (צחי) עוסק בסרטים שהם חלק מ"המפנה הדתי" בקולנוע הישראלי, ועוסק בנפילתו של "היהודי החדש" ובעלייתו מחדש של היהודי הישן – הגלותי והדתי. במאמר "האב, הבן והעיר הקדושה: הבשורה על פי אלוהים והטרילוגיה של אסי דיין" (רוזן) מנתח המחבר את הסרט על בסיס השערת השאיפה של יוצרו (אסי דיין) להתעמת עם המיתוס של אביו, שהוא אחד מגיבורי הציונות. המאמר האחרון במקבץ זה, "גלות וחירות בארץ הקודש: גלגולו של הצבר חסר הבית בקולנוע של אליה סולימאן" (יבין), עוסק גם הוא בפירוק הנרטיב הציוני, אך מנקודת מבטו של יוצר פלסטיני, תוך הדגשת הצורך בפירוק הדיכטומיה שבין גולה ומולדת בסרטיו של סולימאן.

שלושת המאמרים במקבץ השלישי עוסקים בנושאים שונים זה מזה: המאמר הראשון, "מי התעמר במי, בגלל מה, ומה היה עונשו? השינויים המבניים בשוק התעסוקה הישראלי כמחוללי השיח המקומי של התעמרות תעסוקתית" (שפנר), מציע ניתוח היסטורי התפתחותי של השיח על התעמרות תעסוקתית ופירוט הגורמים לשינויים שחלו בהבנת מושג זה. המאמר "לימוד השפה הערבית כגשר בין תרבויות: מסע בין דמויות בספרי לימוד בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה בבתי ספר יהודיים" (הישריק וגבורה) בוחן את התכנים בספרים להוראת הערבית בחטיבות הביניים ובבתי הספר התיכוניים. מסקנת המחקר היא שהספרים מתמקדים בתכנים אוניברסליים, המאפשרים מפגש בין-תרבותי, אך ממעטים לעסוק במפגשים ממשיים ויומיומיים בין ערבים ליהודים, כמו גם בסכסוך הישראלי-פלסטיני. ולבסוף, המאמר "נרטיבים של נשים ישראליות עם נגיף הכשל החיסוני: אשמה, בושה וסטיגמה" (ארם, הראל ודפנה-תקוע) עוסק באופן שונים אלו מתמודדות עם דעות קדומות בנוגע למחלה, תוך ניסיון לעמוד על הייחודי בהתמודדות זו בחברה הישראלית, המייחסת חשיבות רבה כל כך לנושא המשפחה.

מדור ביקורות הספרים כולל הפעם שש סקירות: אלון הראל על הספר **מסה על הצדקת אי-ציות אזרחי בגין פגיעה ביסודות החוקיות**, מאת אבי שגיאי; אניטה שפירא על הספר **האם הציונות ביקשה להקים מדינת לאום? הדמיון המדיני הציוני מפינסקר עד בן-גוריון**, מאת דימיטרי שומסקי; נחמן בן-יהודה על הספר **ארכיאולוגיה, אומה וגזע. התמודדות עם העבר ודה-קולוניזציה של העתיד בישראל וביוון**, מאת רפאל גרינברג ויאניס חמילקיס; ארנון גולן על הספר **המהפכה העירונית השנייה: מורכבות, קוגניציה והמבט מן הפריפריה**

הישראלית-פלסטינית, מאת יובל פורטוגלי; גליה לימור-שגיב על הספר **מתחת לפני השטח: המזבלה המנדטורית של תל-אביב במקווה ישראל**, בעריכת תמר אלאור; וגילי דרורי ועמליה אוליבר על הספר **תולדות האוניברסיטה העברית בירושלים: מדינת הלאום וההשכלה הגבוהה**, בעריכת יפעת וייס ועוזי רבהון.

מדור התערוכות עוסק הפעם בתערוכה **משכית 70/30/10**, ובו מראינת פרופ' תמר אלאור את האוצר שחר אטואן. התערוכה הוצגה במוזיאון ארץ ישראל עד לאחרונה, והאמתלה לקיומה הייתה שבעים שנים לייסודה של "משכית", שלושים שנים לסגירתה, ועשר שנים לפתיחתה המחודשת, האחרת. המותג "משכית" מהדהד בתיבת הקול המקומית הרבה מעבר לאופנה. הדיאלוג בין הפריטים הקלאסיים לאלה הנוצרים עכשיו עמד במרכז הצבתה של התערוכה, ואילו העבר יוצא הדופן של המותג, על שלל הקשריו הפוליטיים והחברתיים, הבליוח רק בשוליה. בשיחה דנים תמר והאורח שלה בתערוכה ובמשמעותה של "משכית" כבית אופנה ישראלי לאורך השנים.

במדור "שיחה עם חוקרת" מראיין פרופ' גיא בן פורת את פרופ' נסים ליאון לרגל צאת ספרו החדש, במשותף עם פרופ' אורי כהן, **מעמד הביניים המזרחי בישראל: ממאבק לניעות לניעות במאבק**. בריאיון דנים השניים בספר, שדרך פרספקטיבה של חסמים ואפליה לצד תהליכים של מוביליות מזרחית, מציע מבט מורכב יותר על האתניות בישראל. בריאיון הם מדברים על איך הציבה מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל חסמים בפני קבוצות פריפריאליות, איך השפיעו אותם חסמים על צמיחתה של ש"ס, ועל ערוצים חלופיים לניעות ולצמיחתו של מעמד הביניים המזרחי.

העורכות,

תמר הרמן, עדנה לומסקי-פדר